

Öğretmenlerin Yaşadıkları Etik İkilem Durumlarının ve Bu Durumlara İlişkin Çözüm Yollarının Değerlendirilmesi

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Derya YÜCEL¹, Hülya KASAPÖĞLU TANKUTAY²

1 Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, dryycl76@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4695-5318.

2 Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, hulyak@trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1399-138X.

Gönderilme Tarihi: 19.02.2022 Kabul Tarihi: 30.05.2022 DOI: 10.37669/milliegitim.1076119

Öz

Okullar varoluşları itibarı ile etik ikilem durumlarının sıklıkla ortaya çıktığı ortamlardır. Etik ikilem durumları sonucu ortaya çıkan karmaşalar okullarda her yöndeki iletişime zarar verebilir ve enerji kaybına, verim düşüşüne yol açabilir. Bu nedenle okullarda yaşanan etik ikilem durumlarının incelenmesi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda araştırmada farklı okul türlerinde görev yapan öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilem durumlarını ve bu etik ikilem durumlarına ilişkin seçtikleri çözüm yollarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı olgubilim desenindeki araştırmada amaçlı örnekleme yoluyla belirlenen çalışma grubunu resmi okullarda görev yapan 7 ilkokul, 7 ortaokul, 7 lise öğretmeni olmak üzere toplam 21 öğretmen oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemler ve çözümleri ile ilgili verilere ulaşılmış, toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Açık uçlu sorulardan elde edilen verilerin içerik analizi sonucunda ikilemlere ait 4 kategori, çözümlere ait ise 7 kategori ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde ilkokul, ortaokul ve lise olmak üzere bütün okul türlerinde öğretmenlerin en çok etik ikilem yaşadıkları kategorinin öğrencilerle ilgili etik ikilemler olduğu; bu etik ikilemleri çözerken de daha çok adalet, öğrencinin faydasını gözetme ve eşitlik ilkelerini dikkate aldıkları belirlenmiştir. Ayrıca aynı kategoride ilkokul ve lise öğretmenlerinin ortaokul öğretmenlerine göre daha fazla ikilem yaşadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: etik ikilem, öğretmen, öğretmen görüşleri, nitel araştırma

An Evaluation of Teachers' Ethical Dilemma Situations and Their Solutions to These Situations

Abstract

Schools are environments where ethical dilemma situations often arise due to their existence. It is important to examine these ethical dilemma situations in these environments because the confusion caused by ethical dilemma situations can damage all kinds of communication in the school environment, lead to energy loss and yield decrease in schools. In this direction, it is aimed to reveal the ethical dilemma situations experienced by teachers working in different types of schools in the research and the solutions they have chosen for these ethical dilemma situations. A total of 21 teachers including 7 elementary school, 7 middle school, 7 high school teachers working in public schools constitute the study group determined by objective sampling in the research in the phenomenology pattern in which a qualitative research method is used. The semi-structured interview form provided access to data related to the ethical dilemmas experienced by teachers and their solutions, and the collected data were analyzed by content analysis. The data of dilemmas obtained from open-ended questions were analyzed and interpreted under 4 categories, and the data of solutions were analyzed under 7 categories. When the opinions of teachers were examined, it was determined that the category where teachers had the most ethical dilemmas in all types of schools, including elementary, middle and high schools, was ethical dilemmas related to students; they took into account the principles of justice, student benefit and equality more when solving these ethical dilemmas. In addition, it was found that elementary and high school teachers in the same category had more dilemmas than middle school teachers.

Keywords: *ethical dilemma, teacher, teacher opinions, qualitative research*

Giriş

Etik, felsefi bir disiplinin adı olup köken olarak Latince'deki 'ethos' sözcüğünden gelmektedir. Etik sözcüğünün iki farklı kullanımı söz konusudur. İlk kullanımı alışkanlık, töre, görenek anlamlarına gelirken ikinci kullanımı davranış kurallarını ve değer ölçülerini sorgulayarak, üzerinde düşünerek, istenen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştürme şeklindedir (Özmen ve Güngör, 2008). Etiğin önemli bir alanını oluşturan meslek etiği, meslek üyelerinin hem birbirlerine hem de hizmet ettikleri kişilere karşı davranışlarını düzenlemede önemli bir rol oynayan, aynı zamanda meslek mensuplarının ürettikleri mal ve hizmetlerin standart ve niteliklerini de önemli ölçüde etkileyen bir kavramdır (Kayıkçı ve Uygur, 2012). Belli bir meslekte

hüküm süren doğru ve yanlış davranışları konu edinen mesleki etik, bütün ilişkilerde dürüst olmayı, sözünde durmayı, doğaya ve insanlara saygılı olmayı, hakça davranmayı ve haksızlıklara karşı çıkmayı da gerektirir (Aydın, 2006). Mesleki etiğin oluşturulmasında, bir meslek dalında ‘iyi’ olarak kabul edilen kural ve ilkelerin yazılı hale getirilmesiyle oluşturulmuş etik kodlar önemli yer tutar (Arslan, 2018). Etik kodlarla mesleğin yapılandırılması veya geliştirilmesi sağlanır; ayrıca meslek üyesinin mesleğiyle ilgili yeterli becerilere sahip olduğuna, hizmet alanlara karşı cinsiyet, ırk vb. hiçbir konuda ayırım yapmayacağına, meslek üyesinin bilgi ve becerilerini insanlık dışı amaçlar için kullanmayacağına dair topluma güvence verilmiş olur (Smith, 1998; akt. Coşkun ve Çelikten, 2010).

Öğretmenlik mesleğinde etik, öğretmenlik görevini yerine getirirken öğrenciler, toplum ve meslektaşlar ile olan ilişkilerde uyulması gereken kurallar ve ilkeler bütünü, yerine getirilmesi gereken sorumluluklar olarak tanımlanmaktadır (Özen, 2017). Profesyonellik, hizmette sorumluluk, adalet, eşitlik, sağlıklı ve güvenli bir ortamın hazırlanması, yolsuzluk yapmamak, dürüstlük, doğruluk ve güven, tarafsızlık, mesleki bağlılık ve sürekli gelişme, saygı ve kaynakların etkili kullanımı gibi ilkeler öğretmenliğe yön veren etik ilkelerdir (Aydın, 2006). Mesleki etiği benimseyip bu ilkeleri meslek hayatına yansıtan öğretmenler öğrencilerine de olumlu bir rol model olacaklar ve yetiştirdikleri insanlarla toplumun sağlam, düzgün temeller üzerine oturtulmasına katkıda bulunacaklardır (Karataş, 2013).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan Eğitim-öğretim hizmeti verenler için mesleki etik ilkeler genelgesinde öğrenciler ile ilişkilerde etik ilkeler bölümünde “Sevgi, saygı, iyi örnek olma, anlayışlı ve hoşgörülü olma, adil ve eşit davranma, öğrencinin gelişimini gözetme, öğrenciye ait bilgileri saklama, menfi psikolojik durumları yansıtmama, kötü muameleden kaçınma” ilkeleri yer almaktadır. Genelgenin mesleğe dair etik ilkeler bölümünde ise “Öğretmenlik mesleğinin yeterliklerine sahip olması, eğitim ve öğretimin güven ve düzen içinde yapılmasını sağlaması, mesai ve ders saatlerine dikkat etmesi, sembolik nitelikteki hediyeler hariç hediye kabul etmemesi, mesleki nüfuzunu kullanarak kişisel menfaat sağlamaması, ücret karşılığı öğrencilere özel ders vermemesi, öğrenci ve velilerden bağış, yardım veya başka bir isim altında para ya da eşya talebinde bulunmaması” gibi ilkeler bulunmaktadır (MEB, 2009). Öğretmenlik mesleğinde etik ilkeler genel hatlarıyla belirlenmiş olsa da öğretmenler eğitim ortamlarında bazı etik ikilemlerle karşılaşabilmektedir.

Etik ikilem; bir problemin var olan alternatiflerden hangisiyle çözüleceği ile ilgili seçim yapma konusunda kararsızlık yaşanması durumudur (Şallı ve Levent, 2019). Karayaman (2021) etik ikilemin; iki veya daha fazla değer çatışması halini ifade ettiğini, Özer Keskin, Keskin Samancı ve Kurt (2013) etik ikilemlerin tek bir doğ-

ru cevabı olmayan durumlar olduğunu belirtmektedirler. Roche (Erdoğan ve Sezgin, 2020) etik ikilemler aynı derecede gerekliliğe sahip fakat karşılıklı olarak birbirini dışlayan durumlarda ortaya çıkmaktadır, demektedir. Mercan Uzun ve Elma da (2012) karar verme sürecinde önemli olan etik ilkelere en uygun olan davranışın belirlenmesi olduğunu belirterek ikilem durumlarında etik ilkelerin önemine vurgu yapmıştır. İyi kötü kavramlarının kişiden kişiye ya da durumdan duruma göre farklılaşabilmesi nedeniyle karşılaşılan ikilem durumunda hangi seçeneğin etik bakımdan doğru/iyi olup olmadığını kararlaştırılması çoğunlukla zor bir süreçtir (Çelik ve Saban, 2020). Bu noktada kişilere yol gösterecek etik ilkelere olan gereksinimden dolayı örgütlerin çalışanlarına yönelik etik karar verme rehberi oluşturmaları fayda sağlayacaktır (Kıranlı ve İlğan, 2020).

Okullar etik ikilem durumlarının sıklıkla ortaya çıktığı yerlerdir ve bu nedenle öğretmenler ve okul yöneticileri etik karar vermeleri gereken birçok durumla karşılaşır (Şallı vd., 2019). Okul yöneticileri ve öğretmenler davranışsal, yapısal, politik ve sistemsel pek çok etik ikilem yaşayabilmekte ve bu ikilemlerde ya kendilerine göre doğru olan iki durumdan birini tercih etmek diğerini göz ardı etmek zorunda kalabilmekte ya da karar verememektedirler (Erdoğan, 2019). Etik ikilemlerin yaşandığı bir okulda karmaşa ortaya çıkabilmekte; bunun sonucunda bu okullarda verimlilik düşmekte ve yıllarca çaba gösterilerek oluşturulan güçlü okul imajı bir anda yok olabilmektedir (Demir ve Karakuş, 2015). Etik ikilemler durumsal olarak “doğru” kavramının net olmadığı, farklı değerlerin çatıştığı karar verme durumlarında, odağa konulması gereken ilkelerle ilgili yaşanan çelişkileri ifade eder. Etik ikilemler eğitimde iyi insan amacına inanarak hizmet etmek isteyen öğretmenleri yapılması gerekenler konusunda düşünsel ve psikolojik olarak yoran, onlarda enerji kaybına yol açan olgulardır. Bu nedenle eğitim ortamlarında öğretmenlerin yaşadığı etik ikilem durumlarının ve bu ikilemlere üretilen çözümlerin incelenmesi önemli görülmektedir.

Ulusal alan yazında, son yıllarda artış göstermeye başlasa da öğretmenlik mesleği açısından bu tür çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır (Çelik, 2019; Duran, 2014; Erdoğan, 2019; Erdoğan vd., 2020; Karayaman, 2021; Mercan Uzun vd., 2012; Özer Keskin, vd., 2013; Özivgen ve Karaçam, 2020; Şallı vd., 2019; Tezcan ve Güvenç, 2020). Bu çalışmada da farklı okul türlerinde görev yapan öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilem durumlarının ve bu etik ikilemlerin çözümünde kullandıkları yolların incelenmesi amaçlanmıştır; bu amaç doğrultusunda çalışmada öğretmenlere yöneltilen “Meslek hayatınızda yaşadığınız etik ikilemler nelerdir?, Yaşadığınız bu etik ikilemleri nasıl çözüyorsunuz?” sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma farklı okul türlerinde görev yapan öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemleri belirlemeye yönelik nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalar, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalardır. Nitel araştırma sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamlandırmayı dikkate alan bir yaklaşımdır. Nitel araştırma araştırmacının esnek olmasını, elde edilen verilere göre araştırma sürecini yeniden şekillendirmesini gerektirir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemler ve bu ikilemleri çözüm yollarına ilişkin görüşlerinin incelenmesini amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni ile farkında olunan ancak hakkında derinlemesine bir anlayışa sahip olunmayan bir olay, deneyim, algı, kavram ya da duruma yönelik bulgular, sonuçlar ortaya konmaya çalışılır (Yıldırım vd., 2011). Araştırma etik ikilem olgusu ile ilgili öğretmenlerin yaşantılarını, deneyimlerini ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında etik kurul onayı 31.02.2022 tarihinde Trabzon Üniversitesinden E-81614018-000-2200004450 sayılı belge ile alınmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme farklılıkları belirlemek için geniş çaplı durumları ve önemli ortak durumları belirlemeye imkan sağlayan bir yöntemdir (Baltacı, 2018). Maksimum çeşitlilik örnekleme ile küçük bir örnekleme problem durumu ile bağlantılı olabilecek bireylerin çeşitliliği maksimum derecede yansıtılabilirken, ulaşılabilecek bulgular ve sonuçlar herhangi bir yöntemle ulaşılanlara göre daha zengin olabilmekte ve bu yöntemle problemin farklı boyutlarının ortaya konması sağlanabilmektedir (Yıldırım vd., 2011). Araştırmanın çalışma grubu için araştırmaya katılmaya gönüllü farklı okullarda görev yapan, farklı cinsiyet, kıdem ve öğrenim durumuna sahip öğretmenlere ulaşılmıştır. Çalışma grubuna dair bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

No	Kod	Okul türü	Cinsiyet	Mesleki kıdem	Öğrenim durumu
1	Ö1	İlkokul	Kadın	11-15	Lisans
2	Ö2	İlkokul	Erkek	6-10	Lisans
3	Ö3	İlkokul	Kadın	0-5	Lisans
4	Ö4	İlkokul	Erkek	6-10	Lisans
5	Ö5	İlkokul	Erkek	21-25	Lisans
6	Ö6	İlkokul	Kadın	0-5	Lisans
7	Ö7	İlkokul	Kadın	6-10	Lisans
8	Ö8	Ortaokul	Erkek	6-10	Lisans
9	Ö9	Ortaokul	Kadın	6-10	Lisans
10	Ö10	Ortaokul	Kadın	11-15	Lisans
11	Ö11	Ortaokul	Kadın	6-10	Lisans
12	Ö12	Ortaokul	Erkek	11-15	Yüksek Lisans
13	Ö13	Ortaokul	Kadın	11-15	Lisans
14	Ö14	Ortaokul	Erkek	11-15	Yüksek Lisans
15	Ö15	Lise	Kadın	16-20	Lisans
16	Ö16	Lise	Kadın	11-15	Yüksek Lisans
17	Ö17	Lise	Kadın	26 +	Lisans
18	Ö18	Lise	Kadın	0-5	Lisans
19	Ö19	Lise	Erkek	26 +	Lisans
20	Ö20	Lise	Kadın	21-25	Yüksek Lisans
21	Ö21	Lise	Kadın	21-25	Lisans

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında ilkokulda görev yapan 7, ortaokulda görev yapan 7 ve lisede görev yapan 7 olmak üzere toplam 21 öğretmen oluşturmaktadır. Görüşme yapılan öğretmenlerin 14’ü kadın, 7’si erkektir. Öğretmenlerin 3’ü 0-5 yıl, 6’sı 6-10 yıl, 6’sı 11-15 yıl, 1’i 16-20 yıl, 3’ü 21-25 yıl, 2’si 26 ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir. Öğretmenlerin öğrenim durumları ise 17’si lisans, 4’ü yüksek lisans şeklindedir.

Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri nitel araştırmalarda sık kullanılan veri toplama araçlarından olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Bu form, görüşme öncesinde katılımcılara çevrimiçi araçlar yoluyla gönderilmiş ve görüşmeler telefon üzerinden ses kaydı alınarak yapılmıştır. Görüşme yöntemi ile araştırmacı, görüştüğü kişilerin problem durumu ile ilgili deneyimlerine, tutumlarına, düşüncelerine, yorumlarına ve zihinsel algılarına detaylı bir şekilde ulaşma imkanı bulur (Yıldırım vd., 2011). Bu araştırmada kullanılan görüşme formu araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Bu amaçla araştırma kapsamında kişisel bilgiler ve sorular kısmında katılımcılara yöneltebilecek sorular oluşturulmuş ve bu sorular bir alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşlerinden hareketle bazı sorular değiştirilmiş ya da formdan tamamen çıkarılmıştır. Böylelikle forma son şekli verilmiştir. Görüşme Formu, 'Kişisel Bilgiler' ve 'Sorular' başlıklı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde katılımcıların görev yaptıkları okul türleri, cinsiyetleri, mesleki kıdemleri ve öğrenim durumlarına ilişkin demografik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde "Meslek hayatınızda yaşadığınız etik ikilemler nelerdir?, Yaşadığınız bu etik ikilemleri nasıl çözüyorsunuz?" sorularına yer verilmiştir.

Verilerin toplanması sürecinde öncelikle görüşmeyi kabul edebilecek farklı okul türlerinde görev yapan öğretmenler listelenmiştir. Sonrasında telefon görüşmeleri ve akıllı telefonlar için geliştirilmiş arama/mesajlaşma uygulamaları yoluyla bu öğretmenlere araştırma ve amacı, görüşme formunda yer alan kişisel bilgiler ve sorular bölümleri ile ilgili bilgi verilmiş; katılımcı olma hususunda gönüllü olduklarına dair onayları alınmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı, kişisel bilgilerinin ve görüşme sorularına verdikleri cevapların sadece bilimsel bir çalışma için kullanılacağı konusunda güvence verilmiş; görüşmelerin ses kaydının alınacağı ile ilgili de öğretmenler bilgilendirmiş ve izinleri alınmıştır. Bütün görüşmeler araştırmacı tarafından telefon ve akıllı telefonlar için geliştirilmiş arama uygulamaları kullanılarak gerçekleştirilmiş; katılımcının da onayı ile yapılan görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler 15 ila 35 dakika arasında sürmüştür. Alınan ses kayıtları görüşmeler sonrasında bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada görüşmeler sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi ile toplanan verilerin açıklanmasını sağlayacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanır. İçerik analizinde önce toplanan veriler kavramsallaştırılır, daha sonra da belirlenen bu kavramlara göre veriler düzenlenir ve verileri açıklayan temalar oluşturulur. Bu yöntemle temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar şeklinde bir araya getirerek bunları okuyucunun

anlayacağı bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım vd., 2011). Bu çalışma sırasında öncelikle veriler kodlanmış, sonrasında birbiriyle bağlantılı kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur ve temalarla ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Veri analizi öncesi ses kayıtlarının bir kısmı elde bir kısmı da bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiştir. Arkasından veriler okunarak kodlar çıkarılmış, kodlar düzenlenmiş, tema ve kategoriler oluşturulmuştur. Araştırmada temaların doğru gruplandırıldığından emin olmak için literatürden ve bir uzman görüşünden faydalanılmıştır. Uzman görüşünden elde edilen sonuç ile araştırmacının oluşturduğu tema ve altında yer alan maddeler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek araştırmacının güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (199: 64) formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}}$) büyüklüğü ve aralığı da dikkate alınmak koşuluyla, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri x100 kullanılarak hesaplanmıştır. Öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemlere ilişkin görüşlerinde 2 madde, öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemleri çözüm yollarına ilişkin görüşlerinde 3 madde farklı çıkmış, kodlama şemasının arasındaki uyumun %96 ve %95 olduğu görülerek arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olduğu kabul edilmiştir. Son aşamada da her bir temayı temsil eden katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmış; elde edilen sonuçlar tablolar halinde sunularak yorumlanmıştır. Ayrıca temalar katılımcıların ifadelerinden alıntılar yapılarak güçlendirilmiştir.

Araştırmada geçerliliğin sağlanması için araştırmacının bütün süreçleri özellikle verilerin nasıl toplandığı ve analiz edildiği yöntem bölümünde veri toplama ve veri analizi süreçlerinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemler ve çözüm yollarına ilişkin görüşleri kodlanmış ve kodların doğrudan alıntılarla desteklenmesine önem verilmiştir. Bulgular arasında tutarlılık sağlamak için temaları oluşturan kavramlar değerlendirilerek anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı kontrol edilmiştir. Araştırmada güvenilirliği sağlamak için eğitim yönetimi alanında uzman bir kişiden araştırma yönteminin belirlenmesi, verilerin toplanması, toplanan verilerin analiz edilmesi, bulgu ve sonuçların yazılması ile araştırmaya ait diğer bütün süreçleri değerlendirmesi istenmiştir. Araştırmacının çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin gönüllü olmasına özen gösterilmiş ve öğretmenlerin açık bir şekilde tanımlanması için demografik bilgilerini içeren bir tablo oluşturulmuştur.

Bulgular

Araştırmacının bu bölümünde farklı okul türlerinde görev yapan öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemlere ve bu etik ikilemleri nasıl çözdüklerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Öğretmenlerin Meslek Hayatlarında Yaşadıkları Etik İkilemler

Öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilem durumlarına ilişkin görüşleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Öğretmenlerin Meslek Hayatlarında Yaşadıkları Etik İkilemlere İlişkin Görüşleri

	İfadeler	Katılımcı Kodu	f	%
Öğrencilerle ilgili yaşanan etik ikilemler	1.Uzaktan eğitimde öğrenciyi not verirken dikkate alınacak ölçütlerde yaşanan ikilemler	1,12,13,16,18,19	6	29
	2.Öğretim programları ve yıllık planları değiştirmeden ya da değiştirerek uygulama ile ilgili ikilemler	3,5,10,11,17	5	24
	3.Farklı öğrenme düzeylerindeki öğrencilerden oluşan sınıflarda ders işleme yönteminde yaşanan ikilemler	1,2,3,13	4	19
	4.Özel durumları/sorunları olan öğrencileri diğer öğrencilerle aynı şekilde değerlendirme ile ilgili ikilemler	3,6,19	3	14
	5.Öğrenciyi performans notu verme sürecinde adaleti sağlamada yaşanan ikilemler	9,11,16	3	14
	6. LGS ve YKS kaygıları farklı düzeyde öğrencilerin olduğu sınıflarda sınav çalışmalarını belirlemede yaşanan ikilemler	13,14,15	3	14
	7.Beden eğitimi, görsel vb. derslerin Türkçe, matematik fen vb. ders kazanımları için kullanılmasında yaşanan ikilemler	3,4	2	10
	8.Görev/sorumluluk verecek öğrencilerin seçiminde yaşanan ikilemler	4,7	2	10
	9.Öğrencilerin dersin işleniş, notlar vb. ile ilgili taleplerini dikkate alma ya da almama ile ilgili ikilemler	8,21	2	10
	10.Maddi destek verecek öğrencinin tespitinde kullanılacak kriterleri belirlemede yaşanan ikilemler	16,17	2	10
	11.Öğrenciyi yardımcı kaynak kullandırmanın doğruluğu/gerekliği ile ilgili ikilemler	17	1	5
	12.Canlı derslere katılımı artırmak için ders programında değişiklik yapma ya da yapmama ile ilgili ikilemler	1	1	5
Okul yönetimi ile ilgili yaşanan etik ikilemler	13. Okul yönetiminin adil/doğru olmayan kararlarını kabul etme/yerine getirmede yaşanan ikilemler	8,10,13,21	4	19
	14.Disiplin sorunlarının çözüm yollarını belirlemede yaşanan ikilemler	14,15,16	3	14
	15.Okul yönetiminin olumsuz/duyarsız tutumlarını önemsemek ya da önemsememek ile ilgili ikilemler	7,15	2	10
	16.Okul yöneticiliği ve öğretmenlik görevlerini birlikte yürütme zorunluluğu durumunda yaşanan ikilemler	4	1	5
Meslekleşme ile ilgili yaşanan etik ikilemler	17.Meslektaşların yanlış davranışları karşısında izlenecek yolun belirlenmesinde yaşanan ikilemler	8,10,12,13,14,16,17,20,21	9	42
Veli ile ilgili yaşanan etik ikilemler	18.Öğrencilerin olumsuz davranışlarının, başarısızlıklarının veliye bildirilmesinde seçilecek yol ile ilgili ikilemler	10,12,13,19	4	19
	19.Aile içinde şiddet gören öğrencilere yönelik yapılması gerekenleri belirlemede yaşanan ikilemler	13	1	5

Öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilem durumları ile ilgili öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda oluşturulan Tablo 2’de öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemler “öğrencilerle ilgili yaşanan etik ikilemler”, “okul yönetimi ile ilgili yaşanan etik ikilemler”, “meslektaşla ilgili yaşanan etik ikilemler” ve “veli ile ilgili yaşanan etik ikilemler” olmak üzere dört kategori altında toplanmıştır. Öğrencilerle ilgili 12, okul yönetimi ile ilgili 4, meslektaşla ilgili 1 ve veli ile ilgili 2 etik ikilem durumuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde en yüksek frekansa sahip temalar meslektaşlarla ilgili yaşanan etik ikilemlerde meslektaşların yanlış davranışları karşısında izlenecek yolun belirlenmesi (f=9); öğrencilerle ilgili yaşanan etik ikilemlerde uzaktan eğitimde öğrenciye not verirken dikkate alınacak ölçütler (f=6) ile öğretim programlarının ve yıllık planların değiştirilmeden ya da değiştirilerek uygulanması (f=5) olmuştur.

Öğretmenler öğrencilerle ilgili en çok uzaktan eğitimde öğrenciye not verirken dikkate alınacak ölçütler (f=6); öğretim programları ve yıllık planları değiştirmeden ya da değiştirilerek uygulama (f=5); farklı öğrenme düzeylerindeki öğrencilerden oluşan sınıflarda ders işleme yöntemini belirleme (f=4) durumlarının ikileme neden olduğunu ifade etmişlerdir. Ö12 (Ortaokul) yaşadığı ikilem durumunu “...*Pandemi esnasında çocukların canlı dersler için internetinin olup olmadığını net bir şekilde belirleyemediğimiz için notlarını neye göre vereceğimiz konusunda çok sıkıntılar yaşadık. Derslere düzenli girenlere 100 mi versek, girmeyenlere 60-70 mi versek diye çok ikilemde kaldık...*” şeklinde ifade etmiştir. Yine Ö17 (Lise) “...*İngilizce müfredatında da gerçekten son derece ileri düzeyde kısımlar var. Bunlar öğrencinin geri adım atmasını neden olabiliyor. Böyle durumlarda ben kendi insiyatifimi kullanarak o kısımları atıyorum; ancak burada ikilemde kalıyorum çünkü sorumluluğumda olan bir şeyin bir kısmını yapmamış oluyorum...*” diyerek bir başka ikilem durumundan bahsetmiştir. Ö3 (İlkokul) ise yaşadığı ikilemi şu şekilde ifade etmiştir: “...*Hızlı mı ilerlemeliyim diğer öğrencileri göz ardı edip, yoksa bütün öğrencilerin öğrenmesini hedefleyip yavaş öğrenen öğrencilerin üzerine düşüp daha bol örneklerle onları destekleyip diğer öğrencilerimin tabiri caizse yerinde saymasına göz yummak mı... Bunun dengesini bulmakta zorlanıyorum...*” Başka bir ilkokul öğretmeni Ö2 de benzer bir ikilemi “*Bazı çocuklar çok çalışkan, bazı çocuklar ise çalışmıyor. Bize gelen müfredatı yetiştirmemiz gerekiyor. Konuları anlatırken bu çocuklar geride kalıyor. Burada ikileme düşünüyorum. Hızlı mı gitsek, geriden gelen çocuklara göre mi gitsek...*” sözleriyle ortaya koymuştur.

Bu kategoride öğretmenlerin yaşadıkları diğer ikilem durumları ise özel durumları/sorunları olan öğrencileri diğer öğrencilerle aynı şekilde değerlendirme (f=3); öğrenciye performans notu verme sürecinde adaleti sağlama (f=3); LGS ve YKS

kaygıları farklı düzeyde öğrencilerin olduğu sınıflarda sınav çalışmalarını belirleme (f=3); beden eğitimi, görsel vb. derslerin Türkçe, matematik fen vb. ders kazanımları için kullanılması (f=2); görev/sorumluluk verilecek öğrencilerin seçimi (f=2); öğrencilerin dersin işlenişi, notlar vb. ile ilgili taleplerini dikkate alma ya da almama (f=2); maddi destek verilecek öğrencinin tespitinde kullanılacak kriterleri belirleme (f=2); öğrenciye yardımcı kaynak kullandırmanın doğruluğu/gerekliliği (f=1); canlı derslere katılımı arttırmak için ders programında değişiklik yapma ya da yapmama (f=1) şeklinde belirlenmiştir. Ö16 (Lise) “...Ders dışı etkinliklerini de not verirken değerlendirmeye alıyorum. Ancak bu durum beni ikileme bırakıyor. Çünkü derste çok iyi olan öğrencilerimle derste pek iyi olmayan ancak ders dışı etkinlikleri olan öğrencilerim arasında sorun olur mu diye endişeleniyorum...” ifadesi ile öğrenciye not verirken yaşanan ikilemi örneklendirmiştir. Ö13 (Ortaokul) LGS ile ilgili yaşadığı ikilemi “Sınava yönelik çalışma yapan birkaç öğrenci oluyor. 15 kişilik sınıfta 2 tane 3 tane bu şekilde öğrenci oluyor. Onların dışında geriye kalan 10 -12 öğrenci orta ya da ortanın altında oluyor. Sınıf seviyesine göre mi ilerleyelim yoksa sınava yönelik mi çalışma yapalım bu konuda ikilemler oluyor.” şeklinde ifade etmiştir. Ö7 (İlkokul) ise öğrencileri görevlendirirken yaşadığı ikilemi “...Beni zor duruma düşüren bazı öğrencilerimin aldığı görev ve sorumlulukları yerine getirmemeleri...Yapacağımız çalışmaların aksaması. Bu durum beni şöyle bir ikileme düşürüyor: Görev dağılımı yaparken acaba bu öğrencilerime görev versem mi vermesem mi...” sözleriyle ortaya koymuştur. Öğrencilerin isteklerinin de ikileme neden olabileceğini ifade eden Ö8 (Ortaokul) bunu şöyle örneklendirmiştir: “...Bazı öğrenciler ‘Hocam yazılı kağıtlarını bize verin, kontrol edelim, yanlışlarımızı görelim.’ isteğinde bulunuyorlar. Bazı öğrenciler de ‘Kimse kağıdımı görmesin, dağıtmayın’ diyorlar. Böyle durumlarda kararsız kalıyorum.” Ö4 (İlkokul) ilkokullarda sıklıkla yaşanan bir ikilemi “Beden eğitimi dersi bizim müfredatımızda bol miktarda var. Beden eğitimi dersine çıkardığımızda idare, veli, meslektaş yargılıyor. Bu çocuklar dört işlem bilmiyor, sen beden eğitimi yapıyorsun diye... Toplum, meslektaş bizi değerlendirirken öğrencinin okuma-yazma hızı, dört işlem becerisi, problem çözme becerisini dikkate alıyor. Bu algıya göre hareket ettiğimizde çocuğun bedensel gelişimi, göz-kas koordinasyonu gelişimine katkımız olmuyor ya da o çocuğun sporla, sanatla ilgili bir yeteneği var, elimizdeki çocuk belki başka işlerde daha başarılı olacak...Bu taraftan bakıldığında da çocuğun hakkına girme ihtimalimiz var...” şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenlerin en çok görüş bildirdiği diğer kategori olan okul yönetimi ile ilgili ikilemler okul yönetiminin adil/doğru olmayan kararlarını kabul etme/yerine getirme (f=4), disiplin sorunlarının çözüm yollarını belirleme (f=3), okul yönetiminin olumsuz/duyarsız tutumlarını önemsek ya da önemsememek (f=2), okul yöneticiliği ve

öğretmenlik görevlerini birlikte yürütme zorunluluğu (f=1) olarak belirlenmiştir. Ö10 (Ortaokul) okul yönetiminin görevlendirmeleri karşısında yaşadığı durumu şu şekilde ifade etmiştir: “İdare görev vereceği zaman genelde ben görevlendiriliyorum. Benimle bir aile yaşıyorum var. Bu da beni zora sokuyor. İdarenin verdiği görev olduğu için de yapmak zorunda hissediyorum. Gelen bir görevi de geri çevirmek kişiliğime ters bir durum...” Ö13 (Ortaokul) aynı kategoride yaşadığı ikilemi “İdarenin verdiği görevleri yapmak gerekiyor; ancak bazen idarenin davranışlarında yanlışlıklar oluyor. Okul idaresinin her söylediğini yapmak zorundaymışız gibi hissediyoruz. Ama bazı şeyler de anlamsız gelebiliyor...” sözleriyle anlatmıştır. Ö15 (Lise) disiplin sorunlarının çözüm yollarını belirlerken okul yönetiminin neden olduğu ikilem durumunu “...İdarelerin kendilerine göre yarguları, doğruları olabiliyor. İşinizi yaparken çatışmayı göze almak ya da idare ile uyumlu çalışmak arasında kararsızlıklar olabiliyor...” sözleriyle ifade etmiştir. Ö7 (İlkokul) ise yaşadığı durumu “...En son çalıştığım okulda idarenin öğretmenlerin çalışmalarını görmemesi, takdir etmemesi ve desteklememesi acaba kendimi çok mu yoruyorum, ikilemine düşürüyor...” şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenler meslektaşları ile ilgili de onların yanlış davranışları karşısında izleyecekleri yolu belirlemede (f=9) ikilem yaşamaktadırlar. Ö12 (Ortaokul) bu kategoride yaşadığı ikilemi “Okulda nöbet konusunda yaşadığımız sıkıntılar var. Bazen aynı arkadaşlarla farklı katlarda nöbetlerimiz oluyor.Bazı arkadaşların nöbete hiç gitmediğini bazılarının da nöbet konusunda çok sorumsuz davrandıklarını görüyoruz. Burada da okul idaresine haber verip vermeme konusunda ikilemler yaşıyoruz...” sözleriyle anlatmıştır. Ö20 (Lise) de öğrenci ile başka bir öğretmen arasında sorun olduğunda “...öğrenciden yana davranmak konusunda etik ikilem yaşıyorum...Öğrenciden yana tavır aldığımda meslektaşlarımın tepkisi ile karşılaşıyorum, onlara saygısızlık ettiğimi düşünebiliyorlar. Çok defa öğretmen arkadaşlarımla karşı karşıya kaldım bu konuda...” diyerek yaşadığı ikilemi ifade etmiştir. Bu kategoride ortaya çıkan diğer bazı öğretmen görüşleri ise şu şekildedir: “Öğrencilere ideolojilerini aktarmaya çalışan öğretmenler vardı. Velilerden şikayetler geliyordu. Öğretmenlerin evrensel değerleri değil de ideolojik görüşlerini aktarmaya çalışması sıkıntılı durumlara neden oldu. Çalışma arkadaşının strese girmesi, iş ile ilgili sorunlar yaşama ihtimalinin olması olaya müdahale ile ilgili ikilem yaşanmasına neden oluyor. İdareye bildirme konusunda kararsız kalınıyor...” (Ö14, Ortaokul) “Benim yaptığım bir TÜ-BİTAK projesi vardı. Sonradan tesadüfen öğrendim ki okuldan bir arkadaşım başka bir okulda İngilizce öğretmeni eşi var. Projenin üzerinde minik birkaç değişiklik yaparak vermiş. Ödül almış. Söylesem okulda huzurum kaçacaktı. Ben kıskanç bir insan durumuna düşecektim. Söylemesem yanlışın devamına izin vermiş, birilerinin birilerini kandırmasına göz yumuş olacaktım...” (Ö17, Lise)

Öğretmenler veliler ile ilgili ikilemler kategorisinde öğrencilerin olumsuz davranışlarının, başarısızlıklarının veliye bildirilmesinde seçilecek yol (f=4) ve aile içinde şiddet gören öğrencilere yönelik yapılması gerekenleri belirleme (f=1) durumlarında ikilem yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu kategoride görüş bildiren Ö13 (Ortaokul) “...*Veli ile çocuğun olumsuz davranışlarını ya da akademik başarısızlıklarını görüşmek istiyoruz. Velilerin bunları kabulleneme durumları olabiliyor. Çocuğu ile ilgili olumsuz konuşarak beklentilerini boşa çıkarmak istemiyoruz. Bir yandan da çocuğun ciddi problemleri var davranış olarak akademik olarak psikolojik sorunları olanlar olabiliyor...*” sözleriyle yaşadığı ikilemi ifade etmiştir. Ö19 (Lise) veli ile görüşme konusunda kararsız kaldığı bir durumu paylaşmıştır: “*Ailesinden şiddet gördüğünü söyleyen bir öğrenci vardı. Anlatırken hareket ve mimiklerinden böyle bir durumun olamayacağı konusunda da tereddütlerim oluşmaya başladı. Öğrenci özellikle bu durumun ailesiyle konuşulmasını ve onların haberinin olmaması istiyordu ve benden de böyle bir durumla ilgili konuşmamamı istedi...*”

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaşadıklarını belirttikleri etik ikilem durumları göz önüne alındığında okul türü, cinsiyet, mesleki kıdem, öğrenim durumu fark etmeksizin öğretmenlerin genelinin en az 1 ikilem durumu ile karşılaştıkları, 1’den fazla görüş bildiren öğretmen sayısının da bu demografik değişkenlere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada öğretmenlerin en çok ikilem yaşadıkları kategori olan öğrencilerle ilgili yaşanan ikilemler kategorisinde ilkokul (f=13) ve lise (f=11) öğretmenlerinin ortaokul (f=10) öğretmenlerine göre daha fazla ikilem yaşadıkları tespit edilmiştir. Okul yönetimi ile yaşanan ikilemlerde ise farklı okul türlerinin birbirlerine yakın frekanslar gösterdikleri belirlenmiştir. Meslektaş ve veli ile ilgili ikilemlerde ilkokul öğretmenlerinde herhangi bir görüşe rastlanmamıştır. Ortaokul ve lise öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemler içinde özellikle meslektaş ile ilgili ikilemlerin aynı oranda önemli bir yere sahip olduğu belirlenmiştir. Veli ile ilgili yaşanan ikilemlerde ise en fazla ortaokul öğretmenlerinin (f=4) görüş belirttiği tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin Meslek Hayatlarında Yaşadıkları Etik İkilemleri Çözüm Yolları

Öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemleri çözüm yollarına ilişkin görüşleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Öğretmenlerin Yaşadıkları Etik İnkilemlerinin ve Bu Durumlara İlişkin Çözüm Yolları..

Tablo 3

Öğretmenlerin Meslek Hayatlarında Yaşadıkları Etik İnkilemleri Çözüm Yollarına İlişkin görüşleri

	İfadeler	Katılımcı Kodu	f	%
Eğitim-öğretim etkinlikleri ile ilgili inkilemlere çözümler	1. Öğretim programlarında ve yıllık planlarda değişiklikler yapmak	3,5,11,17	4	19
	2.Dersi hızlı öğrenen öğrencilere göre işlemek, yavaş öğrenen öğrencilere ek çalışmalar yaptırmak	1,2,13	3	14
	3.LGS/YKS'ye yönelik çalışmalarda, yönlendirmelerde özelliklerini, potansiyellerini dikkate almak	13,14,15	3 14	öğrencilerin
	4.Beden eğitim, görsel gibi derslerde kazanımlarına yönelik çalışmalar yapmak	3,4	2 10	temel ders
	5.Canlı derslere katılımı sağlamak için derslerin	1	1 5	saatini değiştirmek
	6.Öğretim programları ve yıllık planları değiştirmeden uygulamak	10	1	5
	7.Ders esnasında grup çalışmaları yapmak	3	1 5	
	8.Derslerde yardımcı kaynak kullanmak	17	1 5	
Öğrenci davranışları, becerileri, özel durumları ile ilgili inkilemlere çözümler	9. Öğrencilerin sorunlarına duyarlı olmak	3,6,19	3 14	
	10.Görev verirken sorunsuz yerine getirebilecek öğrencileri tercih etmek	4,7	2 10	
	11.Öğrencilerin dersin işlenişi, not vb ile ilgili ve öğrencinin niyetini dikkate almak	8,21	2 10	taleplerinde adaleti
	12.Yardıma ihtiyacı olan öğrenciyi tespit için kullanmak	6,17	2 10	kriterler oluşturmak/insiyatif
Okul yönetimi ile ilgili inkilemlere çözümler	13.Okul yönetiminin kararlarına uygun	8,10,13,21	4 19	hareket etmek
	14. Okul yönetiminin olumsuz/duyarsız rını dikkate almamak	7,15	2 10	t
	15.Okul işlerini öğretmenlik görevinin önüne geçirmek	4	1	5
Öğrencilere not verme ile ilgili inkilemlere çözümler	16.Canlı derslere katılımı ve ödevlere verilen	12,16,18,19	4 19	dönütleri dikkate alarak not vermek
	17.Öğrencilerin bireysel özelliklerini, davranışlarını ve ders dışı etkinliklerini de performans	9,11,16	3 14	değerlendirmede kullanmak
	18.Canlı derslere katılımı dikkate almadan	1,13	2 10	not vermek
Disiplin sorunları ile ilgili inkilemlere çözümler	19.Görüşmeler yoluyla çözmeye çalışmak	14,16	2 10	
	20.Okul yönetiminin öğrenciyi ceza verilmemesi	16	1 5	yöntündeki talebini dikkate almak
	21.Sadece öğrencinin durumunu önemsemek	15	1 5	
Meslektaşla ilgili inkilemlere çözümler	22.Meslektaşın yanlış davranışını düzeltmeye girişimlerde bulunmak	8,12,13,16,20	5 24	yönelik
	23.Meslektaşın yanlış davranışı karşısında sessiz kalmak	10,14,17,21	4	19
Veli ile ilgili inkilemler çözümler	24.Öğrencinin durumunu veli ile görüşmek	12,13,19	3 14	
	25.Öğrencinin durumunu veli ile görüşmemek	10	1 5	
	26.Öğrenci ile ilgili sorunu tam ifade etmeden veli ile görüşmek	13	1	5

Öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemlerin çözümlerine ilişkin öğretmen görüşleri doğrultusunda oluşturulan Tablo 3'te öğretmenlerin ikilemler için ürettikleri çözümler "Eğitim-öğretim etkinlikleri ile ilgili ikilemlere çözümler", "Öğrenci davranışları, becerileri, özel durumları ile ilgili ikilemlere çözümler", "Okul yönetimi ile ilgili ikilemlere çözümler", "Öğrencilere not verme ile ilgili ikilemlere çözümler", "Disiplin sorunları ile ilgili ikilemlere çözümler", "Meslektaş ile ilgili ikilemlere çözümler" ve "Veli ile ilgili ikilemlere çözümler" olmak üzere yedi kategori altında toplanmıştır. Eğitim-öğretim etkinlikleri ile ilgili ikilemlere 8, öğrenci davranışları, becerileri, özel durumları ile ilgili ikilemlere 4, okul yönetimi ile ilgili ikilemlere 3, öğrencilere not verme ile ilgili ikilemlere 3, disiplin sorunları ile ilgili ikilemlere 3, meslektaş ile ilgili ikilemlere 2 ve veli ile ilgili ikilemlere 3 çözüm yoluna ulaşılmıştır.

Öğretim programları ve yıllık planları nasıl uygulayacakları ile ilgili yaşadıkları ikileme dair görüş bildiren 5 öğretmenden 4' ü program ve planları değişiklik yaparak, 1'i ise değişiklik yapmadan uyguladığını belirtmiştir. Ö11 (Ortaokul) "*Benim öğrencilerim için fazla gördüğüm gereksiz gördüğüm durumları edelim programdan çıkardım, bazı durumlarda öğrencilerimin daha fazlasına ihtiyaç duyduğumu hissettim ve kendim bazı şeyler ekledim...*" demiştir. Sınıflarda farklı öğrenme düzeylerine sahip öğrencilerin oluşunun neden olduğu ikilemlere çözümlerde dersi hızlı öğrenen öğrencilere göre işleyip yavaş öğrenenlere ek çalışmalar yaptırmak (f=3) ve derste gruplar oluşturmak (f=1) şeklinde iki yol ortaya çıkmıştır. Bu ikilemi yaşayan Ö2 (İlkokul) "*...Şöyle çözüyoruz. Sesleri verdik, anlattık. Geride kalan çocuklara tekrar çalışmaları yaptırıyoruz. Ders dışı etkinliklerle... Dersi diğer çocukların öğrenme hızına göre iletiriyoruz.*" demiştir. Ö3 (İlkokul) ise çözümünü "*Sınıfı öğrenme seviyelerine göre gruplara ayırıyorum. Hızlı öğrenenlere farklı etkinlikler veriyorum, yavaş öğrenenlere konunun temelini karayabilmeleri için etkinlikler veriyorum. Gruplarla ayrı ayrı ilgileniyorum. Bazen de hızlı ve yavaş öğreneni birlikte grup yapıp akran öğretimini kullanıyorum.*" şeklinde ifade etmiştir.

LGS/YKS'ye yönelik çalışmalar ile ilgili ikilemlere dair çözümünü Ö13 (Ortaokul) "*...Biraz sınava yönelik biraz diğer öğrencilere yönelik ders işliyoruz açıkları da ders dışı etkinlikler ile kapatmaya çalışıyoruz. Belli öğrencileri sınıf dışı etkinliklerle ya da okul kursları ile daha fazla zaman ayırarak ya da bireysel çalışmalarla o öğrencilerimize destek olmaya çalışıyoruz...*", Ö14 (Ortaokul) de "*Ders saatimizin fazla oluşunu avantaja çeviriyorum. Her ders olmasa da haftada bir iki defa sınava yönelik öğretimi bırakıp bütün öğrencilerin ilgisini çekecek dersler yapıyorum, ortamlar oluşturuyorum...*" şeklinde belirtmiştir. Ö4 (İlkokul) beden eğitimi, görsel gibi dersleri kendi kazanımları için işleyip işlememe ikileminin çözümü ile ilgili şunları söy-

lemiştir: *“Hava kapalıysa ve bir spor salonu yoksa matematik, Türkçe gibi dersleri yapıyorum. Hava açıksa kim ne derse desin beden eğitimi dersini yapıyorum.”*

Görev/sorumluluk verilecek öğrencinin seçiminde ikilem yaşayan 2 öğretmen de sorunsuz yerine getirebilecek öğrencilere görev vermeyi tercih ettiklerini, diğer öğrencileri de başka şekillerde görevlendirdiklerini belirtmişlerdir. Ö7 (İlkokul) bu durumu *“Zamanın kısıtlı olduğu durumlarda görevi kısa sürede ve güzel yapabilecek öğrencilerime görev veriyorum. Diğer öğrencilerime de sınıf içinde yaptığımız etkinliklerde görev vermeye çalışıyorum...”* şeklinde ifade etmiştir. Öğrencilerin isteklerini kabul ya da reddederken de adaleti ve öğrencilerin niyetini dikkate alan öğretmenlerden Ö8 (Ortaokul) *“Yazılı kağıtlarını gerçekten yanlışlarını incelemek için görmek istediklerini düşünürsem dağıtıyorum ve gözetimim altında inceleyiyorum; dersi kaynatmak istediklerini fark edersem dağıtmıyorum. Kararımda sınıfın durumu ve öğrencinin niyeti etkili oluyor.”* demiştir.

Öğretmenler, okul yönetimi ile ilgili ikilemlere okul yönetiminin kararlarına uygun hareket etmek (f=4), okul yönetiminin olumsuz /duyarsız tutumlarını dikkate almamak (f=2), okul işlerini öğretmenlik görevinin önüne geçirmek (f=1) şeklinde çözümler üretmişlerdir. Örneğin Ö10 (Ortaokul) *“Zorda kalsam da idarenin verdiği görevi itiraz etmeden yapıyorum.”* ve Ö21 (Lise) de *“..idare ile sıkıntı yaşamak istemediğim için verilen görevi elimden geldiğince yapmaya çalıştım.”* demiştir.

Öğrencilere not verirken karşılaşılan ikilemlere çözümler de canlı derslere katılımı ve ödevlere verilen dönütleri dikkate alarak not vermek (f=4); öğrencilerin bireysel özelliklerini, davranışlarını ve ders dışı etkinliklerini de performans değerlendirmede kullanmak (f=3); canlı derslere katılımı dikkate almadan not vermek (f=1) şeklinde belirlenmiştir. Örneğin Ö18 (Lise) *“...başarılı bir çocuktan ona düşük puan vermek istemiyordum ama canlı derslere ve asıl sınava girmemiş bir öğrenciye yüksek not vererek canlı derslere düzenli girmiş sınava katılmış fakat düşük not almış öğrencilere de haksızlık yapmak istemiyordum. Bu öğrenciye ortalama bir puan verdim.”* demiştir. Ö16 (Lise) da çözümünü *“..İki not veriyorum. Biri ders içi performans diğeri davranış, tutum ve ders dışı etkinliklerden oluşuyor. Dönem boyu artı eksi çizelgeleri tutuyorum. En yüksek artıdan itibaren değerlendiriyorum. Sınıfları kendi aralarında değil kendi içlerinde değerlendiriyorum...”* şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenler disiplin sorunları ile ilgili ikilemlerini görüşmeler yoluyla (f=2), okul yönetiminin talebini dikkate alarak (f=2) ya da sadece öğrencinin durumunu dikkate alarak (f=1) çözmüşlerdir. Örneğin Ö14 (Ortaokul) *“... yani ilk defa gördüysek o davranışı ya kendimiz uyarıyoruz öğretmen olarak da idareci olarak da. Devam ettiyse rehber öğretmene velisine bilgi veriyoruz. Yine tekrarladıkça rehber öğretmene*

soruyoruz...Bir ilerleme olup olmadığını soruyoruz. Veliyle tekrar görüşüyoruz...” demıştır.

Öğretmenlerin meslektaşlarıyla ilgili yaşadıkları ikilemlere dair ürettikleri çözümler ise meslektaşın yanlış davranışını düzeltmeye yönelik girişimlerde bulunmak (f=5) ve meslektaşın yanlış davranışı karşısında sessiz kalmak (f=4) şeklinde belirlenmiştir. Öğrencilerden yana tavır aldığı anda meslektaşlarından tepki gördüğünü, bu durumundan ikileme neden olduğunu ifade eden Ö20 (Lise) “...Öğrenciyi bir şeyler öğretmek adına bizim doğru davranışlar ortaya koymamız gerektiğini ifade ediyorum ve tavrından vazgeçmiyorum, öğrenciden yana olan tavrımdan vazgeçmiyorum...” diyerek çözümünü anlatmıştır. Bu konuda diğer bazı öğretmen görüşleri de şu şekildedir: “... Adalet duygusuna güvendiğim insanlarsa doğru olan neyse onu söylüyorum. Onun dışında iletişim kurmakta zorlandığım kişilerse toplantı yapıldığı esnada dile getirebiliyorsam söylüyorum ya da idare ile konuyu paylaşabiliyorum...”(Ö13, Ortaokul). “Meslektaşlarımızla ilişkilerimizin bozulmasını istemediğimiz için kalplerini kırmak istemediğimiz için idare ile aralarında bozulmasını istemediğimiz için onlara da bir şey söylemedik idareye de...” (Ö21, Lise)

Öğretmenler veli ile ilgili yaşadıkları ikilemlerini öğrencinin durumunu veli ile görüşerek (f=3), öğrencinin durumunu veli ile görüşmemeyi tercih ederek (f=1) ve öğrenci ile ilgili sorunu tam ifade etmeden veli ile görüşerek (f=1) çözmüşlerdir. Ö19 (Lise) öğrencisinin şiddet gördüğünü söylediğini ve bunun ailesi ile paylaşılmasını istemediğini, bu durumun da ikileme neden olduğunu ancak sonuçta aile ile görüşmenin doğru olacağına karar verdiğini ve aile ile görüştüğünü ifade etmiştir: “...öğrenciyi çağırarak ailesiyle görüşmem gerektiğini anlattım. İlk başta hayır da dese sonradan kabul etti. Ailesiyle yaptığımız görüşme sonrasında psikolojik destek aldıkları ortaya çıktı.” Ö13 (Ortaokul) de “... velinin öğrencinin durumu ile ilgili bilgi sahibi olmasının önemli olduğuna karar veriyoruz ve genelde veli ile iletişime geçiyoruz...” demıştır. Ö12 (Ortaokul) de “...Kız erkek arkadaş ilişkileri konusunda da sorunlar yaşıyoruz. Görev yaptığımız yerde aileler böyle konularda çok da anlayışlı olmayabiliyor. Bu tip meselelerde de konuyu kendimiz çözmeye çalışıyoruz. Çocuğu ya da çocukları karımıza alıp onlara iyiyi doğruyu anlatmaya çalışıyoruz. Aileyi haberdar etmemeyi daha uygun görüyoruz ve onlarla en son duruma kadar iletişim kurmuyoruz...” diyerek öğrencinin yararına göre hareket etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemlere ve bu ikilemleri çözüm yollarına ilişkin görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemler ve çözümleri incelenmiş;

yaşadıkları etik ikilemler 4 kategori 19 tema, çözümler de 7 kategori 26 tema altında toplanmıştır.

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde en çok etik ikilem yaşadıkları kategori öğrencilerle ilgili yaşanan etik ikilemlerdir. Sonrasında bu sıralama okul yönetimi, meslektaş ve veli ile ilgili yaşanan etik ikilemler şeklinde devam etmektedir. Yaşanan etik ikilemlere ilişkin görüşlerden en yüksek frekansa sahip olanlar ise meslektaşların yanlış davranışları karşısında izlenecek yolun belirlenmesi (f=9), uzaktan eğitimde öğrenciye not verirken dikkate alınacak ölçütler (f=6) ile öğretim programları ve yıllık planları değiştirilmeden ya da değiştirilerek uygulama (f=5) olmuştur.

Bunların arkasından en çok ikilem yaşanan durumlar farklı öğrenme düzeylerindeki öğrencilerden oluşan sınıflarda ders işleme yöntemi (f=4), okul yönetiminin adil/doğru olmayan kararlarını kabul etme/yerine getirme (f=4), öğrencilerin olumsuz davranışlarının/başarısızlıklarının veliye bildirilmesinde seçilecek yol (f=4), özel durumları/sorunları olan öğrencileri diğer öğrencilerle aynı şekilde değerlendirme (f=3), öğrenciye performans notu verme sürecinde adaleti sağlama (f=3), LGS ve YKS kaygıları farklı düzeyde öğrencilerin olduğu sınıflarda sınava hazırlık çalışmalarını belirleme (f=3), disiplin sorunlarının çözüm yollarını belirleme (f=3) şeklinde devam etmektedir.

Öğretmenlerin en az ikilem yaşadıkları durumlardan bazıları ise görev/sorumluluk verilecek öğrencilerin seçimi (f=2), öğrencilerin dersin işlenişi, notlar vb. ile ilgili taleplerini dikkate alma ya da almama (f=2), okul yönetiminin olumsuz/duyar-sız tutumlarını önemsemek ya da önemsememek (f=2), öğrenciye yardımcı kaynak kullandırmanın doğruluğu/gerekliliği (f=1), okul yöneticiliği ve öğretmenlik görevlerini birlikte yürütme zorunluluğu (f=1), aile içinde şiddet gören öğrencilere yönelik yapılması gerekenleri belirleme (f=1) olmuştur.

Araştırmanın bu sonuçlarının Erdoğan vd. (2020) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemleri inceleyen bu çalışmada da öğrenci başarısının değerlendirilmesinin, diğer öğretmenlere olumsuz davranışlarının bildirilmesinin, öğrenci disiplininin sağlanmasının, öğrencilerin olumsuz davranışlarının velilere bildirilmesinin, öğrencilerin gizli bilgilerinin paylaşılmasının, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerindeki farklılıkların, okul yönetiminin aldığı kararların, okul yönetiminin tutarsız ve adaletsiz uygulamalarının, not ve dersin işlenişi bakımından merkezi sınavların, içerik ve yoğunluk bakımından müfredatın öğretmenlerin etik ikilem yaşamasına neden olduğu ortaya konmuştur.

Öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemlerin çözümlerine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin ikilemleri çözüm yolları eği-

tim-öğretim etkinlikleri ile ilgili ikilemlere çözümler; öğrenci davranışları, becerileri, özel durumları ile ilgili ikilemlere çözümler; okul yönetimi ile ilgili ikilemlere çözümler; öğrencilere not verme ile ilgili ikilemlere çözümler; disiplin sorunları ile ilgili ikilemlere çözümler; meslektaş ile ilgili ikilemlere çözümler ve veli ile ilgili ikilemlere çözümler olmak üzere yedi kategori altında toplanmıştır.

Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde ikilem durumlarını çözüm yollarından en çok kullandıkları meslektaşın yanlış davranışını düzeltmeye yönelik girişimlerde bulunmak (f=5), meslektaşın yanlış davranışı karşısında sessiz kalmak (f=4), öğretim programlarında ve yıllık planlarda değişiklikler yapmak (f=4), okul yönetiminin kararlarına uygun hareket etmek (f=4), canlı derslere katılımı ve ödevlere verilen dönütleri dikkate alarak not vermek (f=4) olmuştur.

Kategorilerde aynı frekansa sahip çözüm yolları ise dersi hızlı öğrenen öğrencileri göre işlemek, yavaş öğrenen öğrencilere ek çalışmalar yaptırmak (f=3), LGS ve YKS'ye yönelik çalışmalarda, yönlendirmelerde öğrencilerin özelliklerini, potansiyellerini dikkate almak (f=3), öğrencilerin sorunlarına duyarlı olmak (f=3), öğrencilerin bireysel özelliklerini, davranışlarını ve ders dışı etkinliklerini de performans değerlendirmede kullanmak (f=3), öğrencinin durumunu veli ile görüşmek (f=3) olmuştur.

Öğretmenlerin görüşlerine göre en az kullandıkları çözüm yollarından bazıları da beden eğitimi, görsel gibi derslerde temel ders kazanımlarına yönelik çalışmalar yapmak (f=2), görev verirken sorunsuz yerine getirebilecek öğrencileri tercih etmek (f=2), canlı derslere katılımı dikkate almadan not vermek (f=2), öğrencinin durumunu veli ile görüşmemek (f=1), okul yönetiminin öğrenciye ceza verilmemesi yönündeki talebini dikkate almak (f=1), öğretim programları ve yıllık planları değiştirmeden uygulamak (f=1) olmuştur.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaşadıklarını belirttikleri etik ikilem durumları göz önüne alındığında okul türü, cinsiyet, mesleki kıdem, öğrenim durumu fark etmeksizin öğretmenlerin genelinin en az 1 ikilem durumu ile karşılaştıkları, 1'den fazla görüş bildiren öğretmen sayısının da bu demografik değişkenlere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Araştırmanın bu bulgusu Özivgen vd. (2020) beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemlerin mesleki hazları ile ilişkisini inceledikleri çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Özivgen vd. (2020) de beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin etik ikilemler ile cinsiyetleri, kıdemleri ve görev yaptıkları okul türü arasında anlamlı ilişki olmadığını saptamışlardır. Bu alandaki bir başka çalışmada Erdoğan (2019) da öğretmenlerin etik ikilem yaşama durumları ile kıdemleri ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını ortaya koymuştur.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları etik ikilemlere dair görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin öğrenciler, okul yöneticileri, diğer öğretmenler ve veliler olmak üzere ilişki içinde bulunduğu bütün gruplarla ilgili çok sayıda ikilem yaşadığı tespit edilmiştir. Erdoğan (2019) yaptığı çalışmada benzer şekilde öğretmenlerin iletişim içerisinde olduğu grupların fazla olması nedeniyle sıklıkla ve geniş yelpazede etik ikilem yaşadıklarını belirtmiştir.

Araştırmada öğretmenlerin en çok ikilem yaşadıkları kategori olan öğrencilerle ilgili yaşanan ikilemler kategorisinde ilkokul (f=13) ve lise (f=11) öğretmenlerinin ortaokul (f=10) öğretmenlerine göre daha fazla ikilem yaşadıkları tespit edilmiştir. Alanda yapılan çalışmalarda da öğretmenlerin sıklıkla öğrencilerle ilgili etik ikilem yaşadıkları ortaya konmuştur. Okul yönetimi ile yaşanan ikilemler kategorisinde ise farklı okul türlerinin birbirlerine yakın frekanslar gösterdikleri belirlenmiştir. Meslektaş ve veli ile ilgili ikilemler kategorisinde ilkokul öğretmenlerinde herhangi bir görüşe rastlanmamıştır. Bu sonuç Çelik (2019) tarafından yapılan çalışmada sınıf öğretmenlerinin meslektaş ve veli ile ilgili ikilemler yaşadıkları bulgusundan farklılık göstermektedir. Ortaokul ve lise öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemler içinde özellikle meslektaş ile ilgili ikilemlerin önemli bir yere sahip olduğu belirlenmiştir. Veli ile ilgili yaşanan ikilemler kategorisinde ise en fazla ortaokul öğretmenlerinin görüş belirttiği tespit edilmiştir.

Araştırmaya göre öğretmenler öğrencilerle ilgili yaşadıkları etik ikilemlerde öğrencinin faydasını gözetme ve eşit davranma arasında kararsızlık yaşamaktadırlar. Öğretmenler sınıflarda hızlı öğrenen ya da LGS ve YKS'ye önem veren öğrencilere yönelik etkinlikleri daha çok yaparak bu öğrencilerin ilerlemesine destek olmayı hedeflerken yavaş öğrenen ya da LGS ve YKS'ye önem vermeyen öğrenciler için eşit olmayan bir durumun ortaya çıktığını düşünerek ikilemde kalmaktadırlar. Öğretmenler bir grup öğrencinin gelişimini sağlamak, başarı seviyelerini arttırmak ilkesi ile tüm öğrenciler arasında eşitliği sağlamak ilkesi arasında kalma şeklinde ortaya çıkan bu ikilemi daha çok eşitliği sağlama ilkesine yönelik etkinliklerle çözmeye çalışmaktadırlar. Dersin işleniş sırasında öğrencileri öğrenme seviyelerine göre gruplara ayırıp her gruba kendi durumuna göre etkinlik yaptırmakta; bazen de farklı öğrenme seviyelerine sahip öğrencileri aynı grup içine yerleştirerek akran öğretiminden faydalanmaktadırlar. LGS ve YKS çalışmaları için de dersi bazen sınavları önemseyen öğrencilere bazen önemsemeyen öğrencilere yönelik işlemekte ve öğrencileri durumlarına göre sınıf dışı etkinlikler yaparak ya da okul kurslarında onlara daha fazla zaman ayırarak desteklemeye çalışmaktadırlar. Tezcan vd. (2020) tarafından yapılan ortaokul öğretmenlerinin mesleki etik ikilemleri ile ilgili çalışmada da araştırmanın bu bulgusuna benzer şekilde bazı ortaokul öğretmenlerinin bir öğrencinin ya da bir

grup öğrencinin çıkarını koruma ile herkese adil ve eşit davranma mesleki etik ilkeleri arasında kalarak etik ikilem yaşadığı saptanmıştır.

Araştırma sonucunda öğretmenlerin mesleğinin gereği olan öğretim programlarını uygulamak, derslerin kazanımlarını o ders içinde vermek, ders programlarına riayet etmek, ders kitabı dışında kaynak kullanımı ile ilgili karara uymak gibi yükümlülüklerini yerine getirme ilkeleri ile öğrencinin bireysel özelliklerini, ihtiyaçlarını dikkate alarak gelişimine katkı sağlama ilkeleri arasında ikilem yaşadığı belirlenmiştir. Öğretmenler öğretim programları ile ilgili ikilemlerini öğrencinin faydasının önemli olduğunu düşündükleri için daha çok programlarda değişiklik yaparak çözmektedirler. Araştırmada ortaya konulan öğretmenlerin öğretim programları ve yıllık planların uygulanması ile ilgili ikilemlerine benzer durumlar Çelik (2019) tarafından yapılan çalışmada da yer almaktadır. Bu çalışmada kazanımları öğrencilere aktarma sürelerinde Türkiye genelinde farklılık oluşmasının önüne geçmek için hazırlanan yıllık planlara öğretmenlerin tam olarak uymalarının, eğitim öğretim etkinliklerini bu doğrultuda gerçekleştirmelerinin ve MEB tarafından hazırlanan çerçeve programa göre hareket etmelerinin beklendiği belirtilmiştir Fakat bazı öğretmenlerin farklı nedenlerden dolayı bazen MEB tarafından hazırlanan öğretim programının okullarda, olduğu gibi uygulanmasının zor olduğu ve bu nedenle de bir kararsızlık ya da ikilem durumu yaşayabildikleri ortaya konmuştur.

Araştırmada ulaşılan bir başka sonuç da öğretmenlerin en çok ikilem yaşadıkları konulardan birinin öğrencilere not verme sürecinde dikkate alacakları ölçütlerdir. Uzaktan eğitimde öğrencilerin derslere katılımlarını notlara yansıtmakla yansıtmamak arasında ikilem yaşayan öğretmenler bütün öğrencilere aynı derecede yüksek puanlar verdiklerinde derslere sürekli katılan, ödevlerini yapan öğrencilere haksızlık yapmış olacaklarını düşünmektedirler. Ancak bu durumları dikkate aldıklarında da internet, telefon, bilgisayar imkanları yeterli olmayan, canlı derslere katılım için ortamı uygun olmayan öğrencilere haksızlık yapmış olacaklarını belirtmektedirler. Öğretmenlerden bazıları bu ikilemlerini canlı derslere katılanlara az da olsa diğerlerinden farklı notlar vererek, bazıları da canlı derslere katılımı dikkate almadan not vererek çözdüklerini ifade etmişlerdir. Her iki grup öğretmenin de öğrenciye haksızlık yapmamak için bu çözümleri tercih ettikleri görülmektedir. Yine öğretmenler, öğrencilere performans notu verirken akademik başarılarının yanında öğrencilerin tutum ve davranışları, ders dışı etkinlikler gibi unsurları da değerlendirmeye almalarının öğrenciler arasında adaleti sağlama konusunda kararsızlıklara neden olduğunu ifade etmektedirler. Ancak bir öğrencinin başarılı kabul edilip yüksek not almasının sadece akademik başarıya bağlanmasını da doğru bulmamakta, öğrencilerin düzgün tutum ve davranışları ile ders dışı etkinliklerde gösterdiği başarının da sürece dahil edilmesinin öğrencinin her

yönden gelişimine katkısı olacağını düşünmektedirler. Bundan dolayı da performans değerlendirme ölçütlerinin içine bunları da almaktadırlar. Araştırmanın sonuçlarından biri olan öğretmenlerin not verirken adaleti sağlayıp sağlayamama ile ilgili ikilemelerine benzer sonuçlar Tezcan vd. (2020)'nin çalışmalarında da görülmektedir. Bu çalışmada öğretmenlerin bazılarının adaleti sağlayamama korkusu ile performans değerlendirmeyi yapamadıklarını; bazılarının sırf bu sebepten açık uçlu sorular içermeyen kâğıt-kalem sınavlarına yöneldiklerini ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin adil değerlendirme yapamama kaygısı ile performans değerlendirmeden kaçınmalarının onları etik ikileme düşüren ana unsur olduğu ortaya konmaktadır. Çalışmada öğretmenler sonuç değerlendirme ile ürünün değerlendirildiğini; fakat başarılı olmasına rağmen ya da çabalamasına rağmen ürün değerlendirmesi yüksek olmayan öğrenciler için adaletin sağlanamadığını belirtmektedirler. Erdoğan vd. (2020) de yaptıkları çalışmada bu araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde öğrenciye not verme işleminde öğretmenlerin adaleti sağlama isteğinin ikileme neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada öğretmenler mevcut sistemde okul not ortalamasının öğrenci açısından önemli olduğunu ve özel öğretim kurumlarında öğrencilere hak ettiklerinden daha yüksek notlar verilebildiğini, bu durumun devlet okullarındaki öğrenciler açısından adaletsizliğe neden olduğunu, bu adaletsizliği ortadan kaldırmak istediklerini ancak bunun yanlış olduğunu bildiklerini ve etik ikilem yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmenler okul yönetiminin bazı kararlarını yerine getirip getirmeme ile ilgili de ikilemler yaşamaktadırlar. Bazı öğretmenler okullardaki görevlendirmelerde okul yönetiminin adil bir dağıtım yapmadığını, bazen de gerekli olmayan iş ve işlemlerle ilgili görevler verdiğini düşünmektedirler. Ayrıca okul yönetiminin bazen okullardaki sorunların kendi istedikleri şekilde çözülmesini istediklerini, yapılan çalışmaların okul yönetimince yeterince desteklenmediğini ifade etmişlerdir. Buna karşılık okul yönetiminin verdiği görev ve sorumlukları en düzgün şekilde yerine getirmeleri, kararlarına uygun hareket etmek gerektiğini de etik bir ilke olarak kabul etmektedirler. Öğretmenler bu ikilemlerini, genellikle bu durumdan rahatsızlık duysalar da okul yönetiminin verdiği görevleri yerine getirerek ve aldığı kararlara uygun hareket ederek çözmektedirler. İkilemi bu şekilde çözmelerinin altında okul yönetimi ile sorun yaşamamak, okul iklimini olumsuz etkilememek, okulda eğitim öğretim hayatının sorunsuz devamını sağlamak gibi başka nedenlerin de yattığını ifade etmektedirler. Erdoğan vd. (2020)'nin çalışmalarında da bu araştırmanın bulgularına benzer şekilde öğretmenlerin okul yönetiminin aldığı kararlar, okul yönetiminin tutarsız ve adaletsiz uygulamaları nedeniyle ikilem yaşayabildikleri ortaya konmuştur. Karayaman (2021) okul yöneticilerini etik ikileme iten baskı ve güç kaynakları üzerine yaptığı çalışmada bu araştırmanın bulgularından farklı olarak uzun yıllar aynı okulda görev yapan öğretmenlerin, okul yönetiminin kararlarında bir baskı unsuru

oluşturduğunu saptamıştır. Okul yöneticilerinin görüşleri dış otoritelerin müdahaleleri, okul yöneticisi görevlendirme ve görevde kalma usulleri, sorumluluklarının fazla yetkilerinin az olması gibi daha başka unsurlarla birlikte merkezi ve popüler okullarda 20- 30 yıl veya daha fazla kalan öğretmenlerin karar alma süreçlerinde kendilerini etik ikileme düşüren durumlardan biri olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmada ortaya çıkan bir başka ikilem durumunun ise öğretmenlerin meslektaşları ile ilgili yaşadıkları etik ikilemler olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin ifadelerinden meslektaşlarının kendilerine verilen nöbet, program, proje gibi görevleri ihmal edebildikleri; öğrencilere ideolojik görüşlerini aktarmaya çalışabildikleri; öğrencilere haksızlık yapabildikleri, sert davranabildikleri; başka bir öğretmene ait olan bir çalışmayı kendi çalışmalarını gibi sunabildikleri tespit edilmiştir. Öğretmenler, meslektaşlarının bu ve benzeri davranışlarından rahatsız olmakta ancak müdahale ettiklerinde meslektaşları ile ilişkilerinin bozulacağını, bunun da okul ortamını etkileyeceğini, ayrıca meslektaşlarını kırmak, üzmek istemediklerini ifade etmektedirler. Bu ikilem durumlarında öğretmenlerin bazıları meslektaşla konuşarak ya da okul yönetimi ile görüşerek yanlış davranışlara müdahale yolunu seçerken; bazıları da meslektaş ilişkilerini daha önemli gördükleri, meslektaşlarını kırmak, üzmek istemedikleri için yanlış davranışlar karşısında sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Meslektaş ilişkileri ile ilgili ikilem durumlarına dair benzer bulgular alandaki başka çalışmalarda da ortaya konmuştur. Tezcan vd. (2020) ortaokul öğretmenlerinin etik ikilemleri ile ilgili yaptığı çalışmada öğretmenlerin büyük bir kısmının kendileri ile aynı statüdeki bir meslektaşını uyarmanın ya da işine karışmanın doğru olmadığını düşündüklerini ve böyle durumlarda meslektaşlarını uyarmadıklarını; bazı öğretmenlerin meslektaşının etik olmayan davranışlarını okul yönetimi ile paylaştığını, yöneticilerin duruma müdahale etmesini daha doğru bulduklarını; bazı öğretmenlerin ise direk kendilerinin duruma engel olmaya çalışacaklarını tespit etmiştir. Bu araştırmanın elde ettiği bulgulara benzer şekilde Mercan-Uzun vd. (2012) okul öncesi öğretmenleri ile yaptığı çalışmada öğretmenlerin bir kısmının görevini ihmal eden meslektaşlarına olabildiğince destek olacaklarını, bu rağmen sorun devam ederse durumu okul yönetimi ile paylaşacaklarını saptamıştır. Bazı öğretmenlerin ise sadece meslektaşına destek ile yetineceğini durumu okul yönetimine yansıtmayacağını belirlemiştir. Ancak bütün katılımcıların meslektaşlarının yanlış gördükleri davranışları karşısında çeşitli şekillerde harekete geçtikleri, sessiz kalmadıkları bulgusu bu araştırmanın elde ettiği bulgulardan farklılık göstermektedir. Çünkü bu araştırmaya katılan öğretmenlerden bazıları meslektaş ilişkilerinin ve okul ikliminin bozulmasını istemedikleri ya da meslektaşlarını üzmek, kırmak istemedikleri için yanlış meslektaş davranışları karşısında sessiz kalmayı tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Çelik (2019) de yaptığı çalışmada benzer şekilde öğretmenlerin okul iklimi, saygı ve sevgi bağına, meslektaşların bir-

birine desteğine önem verdiklerini ortaya koymuştur. Bunlara zarar verebilir endişesi ile de meslektaşlara yapılacak uyarılar konusunda ikileme düştüklerini tespit etmiştir. Bazı öğretmenlerin meslektaşlarını kendilerince gerekli gördükleri yere ve zamana göre uyarılmayı tercih ederek ikilemelerini çözdüklerini belirlemiştir. Şallı vd. (2019) çalışmalarında da meslektaşının yanlış davranışı karşısında okul yönetimine bildirmek ya da sessiz kalmak arasında ikilem yaşayan öğretmenin öğrencinin sağlığı gibi hayati bir konu olduğunda diğer bütün şeylerin önemini kaybettiğini ve durumu okul idaresi ile paylaştığını tespit etmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin meslek hayatlarında yaşadıkları ikilem durumlarından bazılarının da veli ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Öğretmenler öğrencilerin akademik başarısızlıkları, kendilerine ve çevrelerine zarar verebilecek alışkanlıkları, yanlış arkadaşlık ilişkileri, psikolojik anlamda sakıncalı davranışları ile ilgili bir takım bilgi ve görüşlere sahip olabilmekte ve bunları veli ile paylaşma noktasında ikilemler yaşamaktadırlar. Öğretmenler, bir taraftan öğrencilerin her yönden gelişimini sağlamak, veliye çocuğu ile ilgili rehberlik etmek isterken diğer taraftan öğrencilerin başarısızlıkları, zararlı alışkanlıkları, yanlış arkadaşlık ilişkileri, sakıncalı davranışları gibi velinin duymaktan çok memnun olmayacağı durumları veli ile paylaştıklarında öğrenciye bunun nasıl yansıtacağını bilememektedirler. Bu ikilem durumlarında öğretmenlerin çoğu önce öğrencilerle görüşerek sorunları çözmeye çalıştıklarını ama gerektiğinde veli ile iletişime geçerek durumu veliye aktardıklarını ifade etmişlerdir. Veli ile ilgili yaşanan bir diğer ikilem durumu öğrencinin aile içinde şiddet gördüğüne dair duyulan şüphedir. Öğretmenler veli ile görüştüğünde çocuğun daha fazla zarar görebileceğini, ancak müdahale etmediğinde de çocuğu koruma ilkesine aykırı hareket ettiğini düşünerek ikilem yaşamaktadırlar. Bunu yaşayan bir öğretmen okul yönetimi ile birlikte veli ile duruma ilişkin şüphelerini belirtmeden görüştiklerini ifade etmiştir. Mercan-Uzun vd. (2012) yaptıkları çalışmada bu araştırmanın bulgusuna benzer şekilde öğretmenlerin çocukların aile içinde şiddet gördüğüne dair bilgilerinin ya da şüphelerinin olduğu bir durumla karşılaştıklarında tam olarak ne yapacakları konusunda kararsızlık yaşadıklarını ve bu konuda bilgilendirilmeye ihtiyaçları olduğunu saptamıştır. Çalışmada öğretmenlerin bazılarının ilk olarak okul yönetiminden yardım isteyecekleri, bazılarının da ilk olarak veliyle görüşmek gerektiğini düşündükleri tespit edilmiştir. Tezcan vd. (2020) de ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada bu çalışmadaki veli ile ilgili yaşanan ikilem durumlarından farklı olarak veli müdahalesi ile karşılaştıklarında ikilem yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Öğretmenlerin veli-öğretmen işbirliğini bozmak istemedikleri için veli müdahalesi karşısında sessiz kalmak ile mesleki otoritelerini korumak için veli müdahalesine engel olmak arasında kararsızlık yaşadıkları belirlenmiştir. Duran (2014) da okul öncesi öğretmenleri ile yaptığı örnek olay çalışmasında velilerin istek-

leri karşısında öğretmenlerin nasıl davranacaklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlere sınıfa özel eğitime gereksinim duyan bir çocuk (kaynaştırma eğitimi için) geleceğini öğrenen bazı velilerin çocuklarıyla aynı ortamda özel gereksinimli bir çocuğun olmasını istemediklerini söylemeleri durumunda okul yönetiminden çocuğun okuldaki diğer şubeye gönderilmesi istemek ya da çocuğu sınıfa kabul etmek arasında hangi yolu seçecekleri sorulmuş ve çalışma grubundaki öğretmenlerin tamamı sınıfa özel gereksinimli bir çocuğu kabul edeceklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklar için velilerde farkındalık yaratmak ve eğitimde fırsat ve imkân eşitliğine dikkat çekmek amacıyla böyle bir durumda hem özel gereksinimli çocuklar hem de veliler açısından dengeyi sağlayıcı çözümler ürettikleri görülmektedir. Çelik (2019) ise sınıf öğretmenleri ile yaptığı çalışmada öğretmenlerin velilerin çocuklarını maddi ya da manevi konularda desteklememeleri durumunda ikilemler yaşadığını; bu durumun kendileri için daha fazla iş yükü ve daha fazla emek anlamına geldiğini; ancak öğrencilerin bu durumdan olumsuz etkilenmelerini de istemediklerini ve öğrencilere gereken ilgiyi gösterdiklerini saptamıştır.

Araştırmada öğretmenlerin canlı derslere katılımının notla değerlendirilmesi, meslektaşların yanlış davranışları karşısındaki tutumları, öğrencinin durumunun veliyle görüşülmesi gibi konularda farklı davranış yolu seçmeleri etik ikilemlerin çözümü konusunda dahi ikilemler olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim örgütlerinde etik kurallar net bir şekilde ifade edilmiş gibi görünse de araştırmada öğretmenlerin etik ikilemlerin çözümü konusunda ikilem barındıran ifadeler kullanmaları eğitimde etik ikilem konusunun önemle üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu göstermektedir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlar çerçevesinde aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Öğretmenlerin ilişkide olduğu bütün gruplarla ilgili etik ikilemler yaşadıkları görülmektedir. Bu nedenle öğretmenlere hizmet içi eğitimlerde belli aralıklarla kapsamlı bir etik eğitiminin verilmesi sağlanabilir.
2. Her okulun imkanları, öğrencileri, velileri ve çevresi diğer okullardan farklı olabilmektedir. Bu durum da öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemleri farklılaştırabilmektedir. Bundan dolayı genel etik ilkelerin yanında okulların bu durumlarını göz önünde bulunduran o okula özgü etik ilkeler konusunda çalışmalar yapılabilir.
3. Etik ikilem durumları içeren örnek olaylar üzerinden yapılan eğitimler ikilemleri farklı boyutları ile değerlendirme imkanı sağlayabilir ve eğitimciler için daha

somut veriler, öneriler sunabilir. Hizmet içi seminerlerde ya da okullarda yapılan çalışmalarda etik ikilem durumları içeren bu tarz örnek olaylar kullanılarak eğitimler daha işlevsel hale getirilebilir, etik karar verme rehberi oluşturulabilir.

4. Etik ikilem durumları ve etik ikilemlerin çözümleri ile ilgili farklı örneklem gruplarıyla çalışmalar yapılarak araştırmaların sonuçları karşılaştırılabilir ve daha kapsamlı verilere ulaşılabilir.
5. Ortaokul ve lisede görev yapan öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemler ile ilgili branş bazlı değerlendirmelerin yapılabileceği çalışmalar ortaya konabilir.

Kaynakça

- Arslan, M. (2018). Meslek etiği ve öğretmenlik meslek etiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Aydın, İ. (2006). Eğitim ve öğretimde etik. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (1), 231-174.
- Çelik, G. (2019). Sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemler. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çelik, G. ve Saban, A. (2020). Sınıf öğretmenlerinin yaşadığı etik ikilemler. Millî Eğitim Dergisi, 49 (228) , 39-70. DOI: 10.37669/milliegitim.621752
- Coşkun, B. ve Çelikten, M. (2020). Öğretmenlik meslek etiği üzerine bir inceleme. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15 (21), 686-710. DOI: 10.26466/opus.666967
- Demir, S. ve Karakuş, M. (2015). Etik iklim ile öğretmen ve öğrencilerin güven ve motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 21(2), 183-212.
- Duran, K. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik davranışları algılama düzeylerinin ve etik ikilemleri çözümlenmelerinin incelenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Erdoğan, O. (2019). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemler: Demografik değişkenler açısından bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Cilt 25, Sayı 3, ss: 569-620. doi: 10.14527/ kuey.2019.014
- Erdoğan, O. ve Sezgin, F. (2020). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yaşadıkları etik ikilemler: Nedenler ve baş etme stratejileri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 10(2), 593-634. <http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2020.020>
- Karataş, A. (2013). İlköğretim öğretmen adayları için meslek etiğinin önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 304-318. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3357>
- Karayaman, S. (2021). Okul yöneticilerini etik ikileme iten baskı ve güç kaynaklarının okul kademelerine göre incelenmesi. *İnsan & İnsan*, 8 (27), 235-253. DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.797652>
- Kayıkçı, K. ve Uygur, Ö. (2012). İlköğretim okullarının denetiminde mesleki etik (Bir durum çalışması). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18 (1), 65-94. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/108183>
- Kıranlı, S. ve İlğan, A. (2020). Eğitim örgütlerinde karar verme sürecinde etik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (14), 150-162. https://www.researchgate.net/publication/344363982_Egitim_Orgutlerinde_Karar_Verme_Surecinde_Etik
- Mercan Uzun, E. ve Elma, C. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik ikilemleri çözümleme biçimleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 279-287. <http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/29z.uzun.pdf>
- Miles, M. B., ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). California: SAGE.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2009). Eğitim-öğretim hizmeti verenler için mesleki etik ilkeler. Ankara: İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü.
- Özen, F. (2017). Sınıf öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adayı öğrencilerin zamanla öğretmenlik mesleği etiği algılarındaki değişme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7 (13), 379-397. DOI: 10.26466/opus.331158
- Özer Keskin, M., Keskin Samancı, N. ve Kurt, İ. (2013). Öğretmen adaylarının güncel etik konular hakkındaki görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3 (2), 142-152. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/higheredusci/issue/61507/918463>

- Özivgen, H. ve Karaçam, A. (2020). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaşadıkları etik ikilemlerin mesleki hazları ile ilişkisinin incelenmesi; Küçükçekmece örneği. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 14-25. <https://dergi-pak.org.tr/tr/pub/srad/issue/58161/815437>
- Özmen, F. ve Güngör, A. (2008). Eğitim denetiminde etik. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (15),137–155. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inuefd/issue/8708/108720>
- Şallı, D. ve Levent, A. F. (2019). Öğretmenlerin karar verme süreçlerinde yaşadıkları etik ikilem durumlarına ilişkin bir örnek olay çalışması. M. Üce ve F. Levent (Ed.), *2. Uluslararası Eğitimde Yeni Arayışlar Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı* içinde (365-380). İstanbul: Marmara Üniveristesi.
- Tezcan, G. ve Güvenç, H. (2020). Ortaokul öğretmenlerinin mesleki etik ikilemleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 439-460. <https://doi.org/10.9779/pauefd.588753>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.